

โปสการ์ด: ภาพแทนความจริง

อุดมลักษณ์ ชุ่มตระกูล

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อเริ่มมีการพูดคุยกันว่าเราจะมีโครงการเขียนเกี่ยวกับวัตถุที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติกันคนละอย่างต้องสารภาพตามตรงว่ายังไม่มีความชัดเจนในดวงใจที่อยากเขียน หรือเป็นวัตถุที่ตัวเองเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ จนกระทั่งวันทีลองเดินเข้าไปดูของจริงวัตถุที่ดึงดูดสายตาที่สุด และผู้เขียนก็เลือกที่จะเขียนได้ในทันทีโดยที่ขณะนั้นนึกไม่ออกว่าจะเขียนอย่างไรคือโปสการ์ด สาเหตุที่เลือกเป็นเพราะความชอบและสะสมโปสการ์ดมานับตั้งแต่ยังเป็นวัยรุ่น ด้วยความที่เดินทางบ่อยมีทั้งเที่ยวกับเพื่อนหรือไปทำงาน แล้วจึงเริ่มเกิดความคิดอยากมีของที่ระลึกเกี่ยวกับสถานที่ที่เราไปสักชิ้น แต่ส่วนตัวไม่ค่อยสะสมพวงกุญแจหรือ รูปย่อส่วนหรือตุ๊กตาที่มักพบเห็นกันตามร้านขายของที่ระลึก จึงเริ่มจากสลักกันส่งโปสการ์ดกับเพื่อนที่ไปด้วยกันจนกระทั่งส่งให้ตัวเอง ความชื่นใจของการสะสมอยู่ที่ว่าทุกครั้งเมื่อหยิบโปสการ์ดในกล่องเก็บมาดูก็มักจะสามารยย้อนคิดไปได้เกือบทุกแผ่นว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นระหว่างการเดินทาง ดังนั้น สำหรับผู้เขียนและด้วยประสบการณ์ส่วนตัว โปสการ์ดถือได้ว่าเป็นสิ่งแทนความทรงจำไม่ใช่แต่เฉพาะตัวบุคคลที่สะสม แต่ยังสามารถไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับและผู้ส่งโปสการ์ด แม้ว่าความสัมพันธ์นั้นจะดำเนินอยู่หรือสิ้นสุดไปนานแล้วก็ตาม ประเด็นที่อยากชวนคิดเกี่ยวกับโปสการ์ดในบทความชิ้นนี้เริ่มต้นจากการคิดว่าถ้าหากโปสการ์ดไม่ได้มีเพียงมุมและประสบการณ์ของเราเพียงคนเดียว แล้วเราจะสามารถมองโปสการ์ดจากมุมมองต่างๆ ได้อย่างไรผ่านบริบททางประวัติศาสตร์และสังคม

โปสการ์ดตามธรรมดาทั่วไปเป็นเพียงกระดาษแผ่นหนาๆ (หรือในบางกรณีก็ใช้วัสดุอื่น อาทิ แผ่นไม้ที่สไลด์จนบาง หรือแผ่นโลหะ) ที่ด้านหนึ่งเป็นรูปถ่ายหรือรูปภาพเกี่ยวกับสถานที่ ผู้คน วัตถุ และอีกด้านเป็นพื้นที่ว่าง

สำหรับเขียนข้อความและที่อยู่ของผู้รับในความรับรู้ของคนทั่วไป ไปรษณีย์

ก็มีหน้าที่ประหนึ่งสิ่งของที่ระลึก ทั้งระลึกถึงเหตุการณ์สถานที่ และระลึกถึงผู้รับ-ผู้ให้ ในความเห็นของผู้เขียนสิ่งที่ทำให้ไปรษณีย์ดูมีมิติและมีความน่าสนใจกว่าจดหมายทั่วๆ ไปตรงที่เปิดกว้างต่อสาธารณะมากกว่า และภาพที่ปรากฏอยู่บนไปรษณีย์นั้นก็มียุคที่มากกว่าเพียงสถานที่ในความทรงจำ หรือสิ่งแทนการระลึกถึง

เมื่อย้อนกลับไปถึงช่วงเวลาที่เป็นไปรษณีย์เริ่มแพร่หลายอย่างน้อยๆ ก็ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประกอบกับความสำเร็จในเทคโนโลยีการพิมพ์ การถ่ายภาพ ทำให้ไปรษณีย์กลายเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความสำเร็จที่มนุษย์สามารถจำลอง “โลก” ให้ลงมาอยู่บนกระดาษแผ่นเล็กๆ แผ่นเดียว ซึ่งก็อยู่ภายใต้ว่าทกรรมของความรู้ในยุคดังกล่าวทำให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์คือหนทางหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์ก้าวหน้าเข้าใจโลก และมีอำนาจไปถึงขั้นที่สามารถควบคุมโลกได้ โดยเฉพาะความเสมือนจริงของภาพถ่ายนั้นสะท้อนถึงความ “แน่แท้และเที่ยงตรง” ของวิทยาศาสตร์เสียยิ่งกว่าภาพเสมือนจริงของภาพวาด

ในยุคก่อนหน้า

ในมุมมองต่อมาที่สำรวจผ่านแว่นที่เรียกว่าอาณานิคมนิยม (colonialism) ภาพสถานที่ต่างๆ ในดินแดนอาณานิคม ไม่ว่าจะเป็นผู้คน สิ่งของ โบราณสถาน กลับมีนัยที่แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง และมันก็กลายเป็นการสร้างภาพแทน (representation) ที่ติดแน่นยาวนานมาอีกเป็นร้อยปี ในด้านหนึ่งภาพถ่ายจากดินแดนอาณานิคมที่ปรากฏในสังคมตะวันตกนั้นอาจแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการควบคุมของเจ้าอาณานิคมต่อดินแดน สถานที่ และผู้คนที่ยังปรากฏอยู่ในภาพ ด้วยการจำลอง การลดทอนผู้คนให้เป็นเพียงวัตถุที่ปรากฏในภาพเท่านั้น พร้อมทั้งกันนั้นก็เกิดกระบวนการสร้างภาพแทนให้กับดินแดนดังกล่าว อาทิ ความลึกลับของโลกตะวันออกผ่านเศษซากโบราณสถานในป่ารกทึบ ความเขย่าขวัญที่น่าค้นหา (หรือในอีกนัยเป็นความเขย่าขวัญที่ดูแปลกแยกจากสังคมตะวันตก) ความรู้มรยทางวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งความล่าช้าป่าเถื่อน ซึ่งนัยต่างๆ เหล่านี้กลับไม่ปรากฏผ่านภาพถ่ายเกี่ยวกับสถานที่ในโลกตะวันตก (ที่เรามักจะเห็นเป็นเพียงภาพชนผิวดิน ความสวยงาม น่าหลงใหล และความมีอารยธรรม)

ไปรษณีย์ที่ผู้เขียนเลือกภาพหนึ่งเป็นภาพอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกแห่งหนึ่ง สิ่งนี้โดดเด่นและดึงดูดในการ

เล่าประเภทนี้คงไม่ได้เกิดกับที่สาวของผู้เขียนเพียงคนเดียวอย่างแน่นอน นักเรียน

มองปราดแรกเป็นช่างเชือกหนึ่งที่มีเหมือนจะยืนอยู่อย่างผิดที่ผิดทางบนถนนด้านหน้าอาคารแบบตะวันตก (ที่ปราดจากยานพาหนะอื่น) มีชายหนุ่มผ้าเดี่ยวสั้นตัวเดียวไม่สวมเสื้อยืนเคียงอยู่ด้านข้าง (ซึ่งก็ยังคงเป็นความช่าง) การรับรู้ด้วยการมองในระดับแรกคือสถานที่ในภาพคงจะไม่ใช่ดินแดนตะวันตกตามอย่างอาคารที่แสดงอยู่เพราะช่างที่เดินอยู่อย่างอิสระนั้นดูจะผิดธรรมเนียมการจัดการพื้นที่ในสังคมตะวันตก ซึ่งช่างไม่ใช่สัตว์ที่หาได้ทั่วไป ดังนั้น โดยหลักการแล้วช่างจึงมักจะถูกจัดวางไว้ในพื้นที่พิเศษอื่นๆ อาทิ สวนสัตว์ หรือคณะละครสัตว์ที่แสดงสิ่งของ/สิ่งมีชีวิตที่หายากมากกว่าเมื่อเหลือบไปดูมุมบนของภาพปรากฏข้อความ “Bangkok, the working elephant” มันทำให้ผู้เขียนย้อนกลับไปถึงเรื่องเล่าแบบตลกร้ายจากประสบการณ์ของพี่สาวเมื่อครั้งเธอเป็นนักเรียนแลกเปลี่ยนในประเทศทางตะวันตกเมื่อประมาณสิบกว่าปีที่แล้ว และส่งจดหมายกลับมาแล้วว่าคำถามที่เธอมักจะเจอเสมอในบทสนทนาหลังจากเพื่อนๆ ทราบว่าเธอมาจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือพวกเขา (นักเรียน หรือคนอื่นๆ ในประเทศไทย) ยังใช้ช่างเป็นพาหนะในการเดินทางไปเรียน/ไปทำงานอยู่หรือเปล่า? ผู้เขียนเชื่อว่าเรื่อง.....

¹ คำว่าประเทศไทยเป็นอะไรที่ยากจะหาความรู้จัก คังนั้น คำว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นการบอกทิศทางภูมิศาสตร์กว้าง ๆ ที่ผู้ฟังในสังคมตะวันตกในยุคดังกล่าว (หรืออาจยังสามารถรวมถึงในยุคปัจจุบันได้ด้วย) จินตนาการได้ง่ายกว่า

ไทยในต่างแดนอีกหลายๆ คนก็คงจะเคยประสบกับตนเองอยู่บ้าง

อันที่จริงคำถามที่พี่สาวของผู้เขียนได้รับก็คงจะไม่ได้เป็นผลกระทบจากเพียงแค่แผ่นไปรษณีย์แผ่นเดียว แต่เป็นผลมาจากการผลิตซ้ำเรื่องภาพแทนความจริงต่อประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในหลากหลายรูปแบบ และเป็นภาพเหมารวมที่อยู่ติดบริบทและความรับรู้ อาทิ ภาพปรากฏผ่านสารคดี แผ่นพับโฆษณาเพื่อการท่องเที่ยว ภาพยนตร์ ฯลฯ ที่ยังคงเห็นช่างอยู่ร่วมกับชีวิตประจำวันของคนในสังคม และอย่างน้อยก็อาจจะพอกกล่าวได้ว่าจินตนาการเรื่องช่างกับดินแดนอุษาคเนย์ก็น่าจะเป็นมรดกชิ้นหนึ่งของภาพแทนในยุคอาณานิคมโดยที่บางครั้งพวกเราเองก็เป็นหนึ่งในผู้มีส่วนในการผลิตซ้ำภาพแทนดังกล่าวโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

ผู้เขียนอยากจะทิ้งท้ายไว้ว่ามุมมองต่อไปรษณีย์ทั้งหลายที่กล่าวไว้ข้างต้นก็เป็นเพียงแค่การสำรวจจากมุมมองและแนวทางการคิดของผู้เขียนเอง ซึ่งภาพไปรษณีย์บางภาพก็อาจจะไม่ได้มีนัย หรือภาพแทนตามที่ว่าเลย ในมุมมองของผู้ผลิต/ผู้ถ่ายภาพนั้นๆ อาจมีเพียงเจตนาของใจรักและชื่นชมต่อวัตถุในภาพ หรือความตื่นตาของสิ่งใหม่ในสังคมใหม่ หรือเสนอสิ่งที่ตัวเองเป็นต่อโลก (ผู้ดู) เท่านั้นเอง